

Dr. OLIVERA KOPRIVNJAK, viši znanstveni asistent
Mr. ALDO MILOTIĆ, asistent
Dr. ĐORDANO PERŠURIĆ, viši asistent
Institut za poljoprivredu i turizam Poreč, Hrvatska
Institute of Agriculture and Tourism Poreč, Croatia

TIPIČNI PREHRAMBENI PROIZVODI U TURISTIČKOJ PONUDI ISTRE

*UDK 338.482(497.5)
Primljeno: 02.10.1997.
Pregledni rad*

Turistička ponuda svake zemlje teži osebnosti i prepoznatljivosti. Jedan od značajnih doprinosa ovakvoj ponudi svakako su i tipični prehrambeni proizvodi koji u sebi objedinjuju specifičnosti podneblja, kulturnoga nasljeđa i tradicija jedne zemlje.

U ovom je radu dano obrazloženje definicija i postupaka zaštite tipičnih prehrambenih proizvoda iz međunarodnog zakonodavstva. Istraženi su stavovi i mišljenja turista, te subjekata ponude u trgovini i ugostiteljstvu o tipičnim prehrambenim proizvodima na području Istre. Usporedbom zakonskih propisa vezanih uz tipične prehrambene proizvode, zaključeno je da hrvatsko zakonodavstvo ne prati tendencije zemalja zapadne Europe. Iz rezultata istraživanja zaključeno je da među stranim turistima postoji značajno zanimanje za ove proizvode, no ono je umanjeno činjenicom da su oni relativno skupi, te da nemaju odgovarajuću garanciju podrijetla i kakvoće.

Ključne riječi: turistička ponuda, Istra, tipični prehrambeni proizvodi, oznaka podrijetla

UVOD

Europsko tržište zasićeno proizvodima standardne kakvoće i standardnih "jednoličnih" značajki u posljednjih desetak godina pokazuje sve veće zanimanje za izvorne, tipične prehrambene proizvode. Ti proizvodi objedinjuju u sebi specifičnosti podneblja, kulturnoga nasljeđa i tradicija jedne zemlje, pa čine značajan doprinos osebnosti i prepoznatljivosti turističke ponude.

Osim standardne kakvoće, tipični bi prehrambeni proizvodi trebali zadovoljavati posebne zahtjeve koji su isključivo rezultat njihove povezanosti s prirodnim i ljudskim čimbenicima okruženja iz kojega potječu. Takvi su zahtjevi, posebice u zemljama zapadne Europe, definirani posebnim propisima kojima se želi

potrošačima pružiti garancija kakvoće i podrijetla tipična proizvoda te, s druge strane, zaštititi interese i prava proizvođača.

Hrvatsko zakonodavstvo, izuzevši Zakon o vinu (1) i Pravilnik o vinu (2), još uvijek ne prati ove tendencije, iako u Hrvatskoj postoje prehrambeni proizvodi koji se mogu smatrati tipičnima, kao što su paški sir, slavonski kulen ili istarski pršut. Organizirani pristup vođenju marke tipičnih proizvoda, uz donošenje odgovarajućih zakonskih propisa čiji je smisao prvenstveno sačuvati i dati važnost naslijeđenim tradicijama u proizvodnji prehrambenih proizvoda, približilo bi hrvatsku turističku ponudu zahtjevima europskoga potrošača.

METODE

Istraživanje stavova subjekata ponude prehrambenih proizvoda

Stavovi i mišljenja osoba koje su neposredno uključene u ovaj vid turističke ponude istraženi su upitnikom koji je sadržavao devet zatvorenih, odnosno, otvorenih pitanja. Istraživanje je provedeno u gradovima i bližoj okolici Umaga, Poreča, Rovinja i Pule tijekom mjeseca srpnja i kolovoza 1997. godine, među voditeljima deset različitih trgovina te 35 ugostiteljskih objekata (8 hotelskih restorana, 9 samostalnih restorana te 12 gostionica i konoba), što prema podacima Turističke zajednice Županije istarske čini oko 8% od ukupnoga broja ovih objekata na istraženom području. (3)

Istraživanje stavova turista

Stavovi i mišljenja turista istraženi su upitnikom koji je sadržavao šest zatvorenih pitanja o tipičnim prehrambenim proizvodima na četirima stranim jezicima (slovenski, talijanski, njemački i engleski). Istraživanje je provedeno u deset objekata (3 autokampa, 5 hotela, 1 agencija za privatni smještaj te 1 putnička agencija) na području Grada Poreča i Općine Vrsar, tijekom srpnja i kolovoza 1997.

REZULTATI I DISKUSIJA

Ideja o zaštiti tipičnih prehrambenih proizvoda određenoga kraja, odnosno, zemljopisnoga područja u Hrvatskoj je po prvi put provedena u djelo 1962. godine zaštitom vina Dingač. Sljedeći važan korak bio je donošenje Zakona o vinu 1976. (4) i Pravilnika o (...) označavanju i zaštiti geografskoga porijekla, imena i oznake vina iz 1978. godine. (5) Za razliku od Hrvatske, u ostalim je europskim zemljama ta ideja već bila proširena i na ostale prehrambene proizvode. U Italiji je primjerice već 1954. usvojen Zakon o zaštiti podrijetla sireva (6), a gotovo su sve zapadnoeuropske zemlje razvijale sličan pristup prema svojim tipičnim prehrambenim proizvodima.

Godine 1992., sa ciljem ujednačavanja postupaka zaštite u zemljama članicama, Europska unija (EU) je donijela Pravilnik 2081/92 o zaštiti oznaka podrijetla te zemljopisnih oznaka poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda. (7) Tim se pravilnikom tipični prehrambeni proizvodi definiraju pojmovima “zaštićena oznaka podrijetla” (ZOP) te “zaštićena zemljopisna oznaka” (ZZO).

ZOP je ime određenoga područja kojim se označuje neki poljoprivredni ili prehrambeni proizvod koji potječe iz dotičnoga područja, čije su značajke bitno ili isključivo vezane uz zemljopisni okoliš, tj. njegove prirodne i ljudske čimbenike, a čija se proizvodnja, prerada i obrada potpunosti odvijaju na ograničenu zemljopisnom području.

Proizvodi se sa ZZO-om, za razliku od oznake podrijetla, odlikuju određenom kakvoćom, reputacijom ili drugim svojstvom koje je moгуće pripisati zemljopisnom podrijetlu, a čija se proizvodnja, prerada ili obrada ne moraju obvezatno odvijati u cijelosti u omeđenu zemljopisnom prostoru.

U oba se slučaja radi o proizvodima čija su eksplicitna svojstva jasno definirana. Čitav je proces zaštite podrijetla zapravo postupak kojim neka treća neutralna osoba, uz visok stupanj pouzdanosti, garantira da neki određeni poljoprivredni ili prehrambeni proizvod odgovara specifičnoj normi, pravilniku ili drugom normativnom dokumentu. Dijagram tijekom takova jednoga uopćena postupka prikazan je na Slici 1.

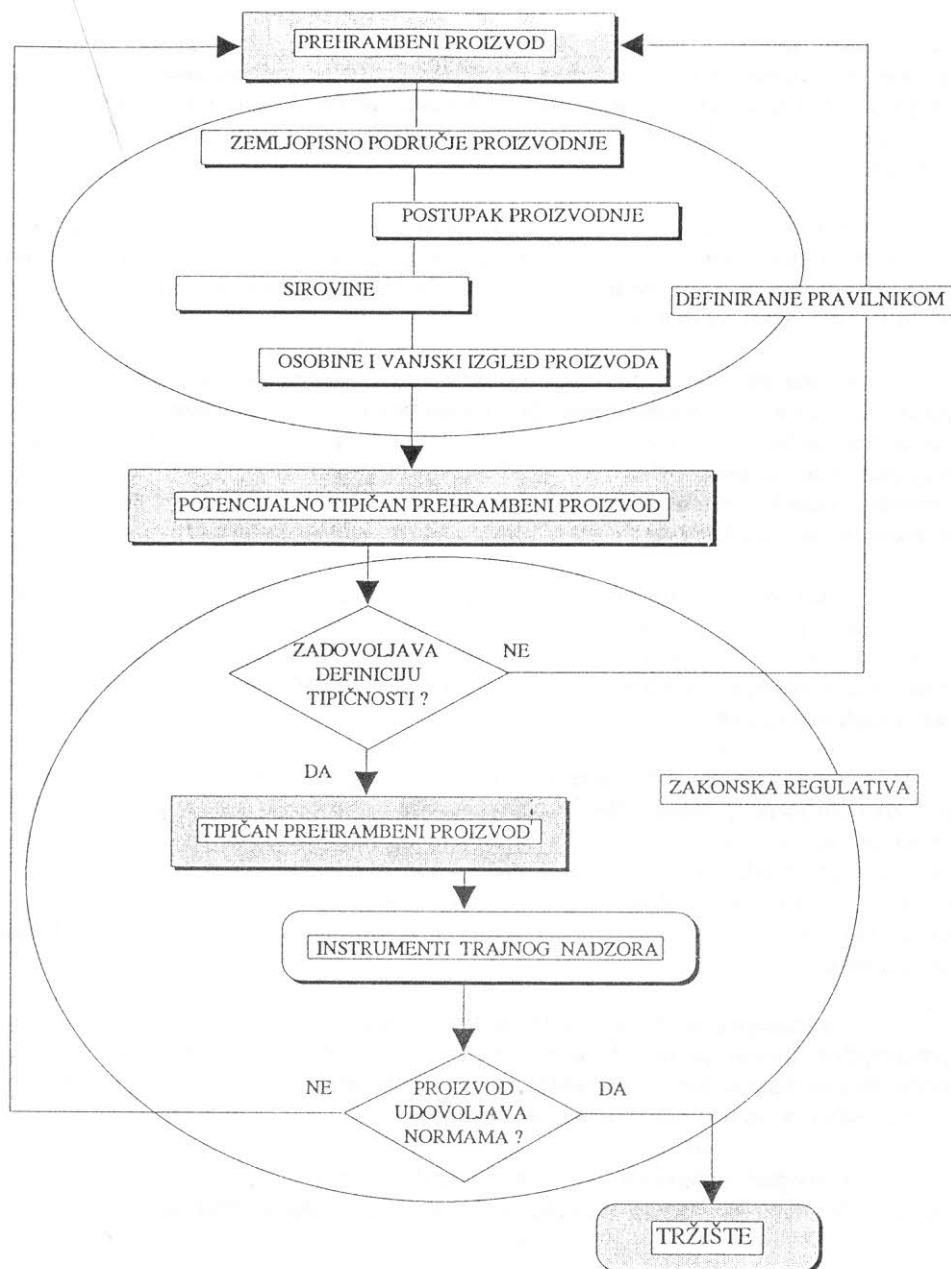
U proizvodnju tipičnoga prehrambenoga proizvoda obično je uključen veći broj manjih proizvođača sa svojstvima zanatske ili male industrijske proizvodnje, svaki sa svojim specifičnostima. Stoga u postupku zaštite podrijetla udruženja proizvođača trebaju uskladiti i definirati određene elemente kojima će proizvod u potpunosti biti opisan.

U prvom redu treba definirati zemljopisno područje proizvodnje i njegova prirodna obilježja, tj. klimu i tlo. Detalji postupka proizvodnje, pa i sirovine (sorta ili pasmina, način uzgoja ili ishrane, područje uzgoja), elementi su koji čine vezu tipičnoga proizvoda s naslijeđenim tradicijama u proizvodnji. Upravo je definiranjem sirovina i uvjeta proizvodnje moguće očuvati postojanost sastava i kakvoće gotova proizvoda koji je određen fizikalnim, kemijskim, mikrobiološkim i organoleptičkim obilježjima.

Na temelju je ovih elemenata moguće donijeti odluku o u zadovoljava li neki potencijalno tipični prehrambeni proizvod u potpunosti definiciju tipičnosti, što opravdava njegovu zaštitu oznakom podrijetla. Čitav je postupak reguliran zakonskim propisima i praćen odgovarajućim instrumentima kontrole koji mogu biti:

1. vanjski – obavezni (državne ili regionalne institucije i službe)
2. unutarnji – neobavezni (službe i organi udruženja proizvođača).

Slika 1. Dijagram tijeka zaštite i garancije "tipičnosti" prehrambenoga proizvoda

Od 1. siječanja 1998. na čitavom području Europske unije vanjski će instrumenti kontrole morati djelovati u skladu sa standardnom normom EN 45011 kojom se uređuje način osnivanja i djelovanja institucija za certifikaciju. (8) Time se osigurava visok stupanj pouzdanosti garancije od strane treće neutralne osobe. Postojanje unutarnjih instrumenata kontrole u interesu je udruženja proizvođača, budući da se stalnim nadzorom nad članovima čuva reputacija čitava udruženja, pa tako i zaštićena proizvoda. Rezultat ovako definirana postupka trenutno je 220 poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda sa zaštićenom oznakom podrijetla, te 112 proizvoda sa zaštićenom zemljopisnom oznakom (Tablica 1.). (9,10)

Tablica 1. Poljoprivredno-prehrambeni proizvodi sa zaštitom podrijetla unutar Europske unije

VRSTA PROIZVODA	ZZO	ZOP
svježe meso i iznutrice	53	12
mesne prerađevine	9	9
sirevi	6	104
ostali proizv. život. podrijetla	1	15
prirodna maslinova ulja	8	19
voće, povrće i žitarice	23	30
pića (jabukovac, pivo)	6	-
mineralne vode	-	31
pekarski i slastičarski proizvodi	5	-
ribe, morski plodovi	1	-
UKUPNO	112	220

Pravilnik EU 2081/92 predviđa mogućnost primjene i na proizvode koji na tržište EU-a dolaze iz trećih zemalja, pod uvjetom da treća zemlja:

- može ponuditi jednake ili ekvivalentne garancije koje se za ZOP ili ZZO traže ovim pravilnikom
- ima odgovarajući sustav kontrole
- prihvaća zaštitu analognih proizvoda EU-a.

Trenutno Hrvatska ni stvarnim stanjem u domeni proizvodnje i tržišta prehrambenih proizvoda, a ni zakonskim propisima ne udovoljava ovim uvjetima. Ono što dodatno otežava naše prilike jest činjenica da u najvećem broju slučajeva ni kriteriji standardne kakvoće nisu usklađeni s međunarodnim propisima. Izuzetkom se mogu smatrati vina s oznakama kontroliranoga podrijetla, čija su proizvodnja i promet

na tržištu definirani novim Zakonom o vinu iz 1995. (1) te Pravilnikom o vinu iz 1996. godine. (2)

Što se ostalih proizvoda tiče, europski će potrošač do daljnjega biti u prilici upoznati naše tipične prehrambene proizvode samo na hrvatskom tržištu. Upravo stoga treba raditi na tomu da mu oni budu ponudeni sa svim garancijama koje on za slične proizvode očekuje u svojoj zemlji.

Da bismo dobili uvid o stavovima i mišljenjima europskoga potrošača u ulozi turista o tipičnim prehrambenim proizvodima na području Istre, provedeno je preliminarno istraživanje tijekom srpnja i kolovoza 1997. na koje je odgovorilo 262 turista iz jedanaest europskih zemalja iz kojih je u spomenutom razdoblju na područje Županije istarske došlo 82% od ukupnoga broja stranih turista. (3)

Tablica 2. Nacionalna struktura ispitanika te ukupnoga broja turista iz jedanaest europskih zemalja tijekom srpnja i kolovoza na području Županije istarske

ZEMLJA DOLASKA	ISPITANICI	UKUPAN BROJ u %
Italija	27	23
Njemačka, Austrija i Švicarska	38	34
Nizozemska	6	3
Velika Britanija i Švedska	13	1
Slovenija	10	23
Rusija, Češka, Poljska i Slovačka	6	16

U Tablici 2. dan je usporedan prikaz nacionalne strukture ispitanika i ukupnoga broja ovih turista. Uočava se da je udio istočnih zemalja u uzorku niži, a udio Velike Britanije viši no što je to kod osnovnoga skupa. To se objašnjava činjenicom da su upitnici prevedeni na engleski jezik, a ne i na jezike istočnoeuropskih zemalja što je utjecalo na njihovo manje brojno sudjelovanje u anketi.

Odgovori su grupirani u skupinu ispitanika koji prvi put borave u Hrvatskoj (43%), ispitanika koji su više od pet puta boravili u Hrvatskoj (27%), te odgovore svih ispitanika što je prikazano u Tablici 3. Zanimljivo je zamijetiti da relativno velik broj ispitanika smatra kako poznaje neki od tipičnih prehrambenih proizvoda iz Istre (61%) iako se pretpostavlja da velika većina njih ne bi znala precizirati o kojim se proizvodima radi.

Tablica 3. Stavovi i mišljenja turista o tipičnim prehrambenim proizvodima u Istri

TVRDNJA	Prvi put u RH	Više od pet puta u RH	UKUPNO u %
Poznaje tipičan prehrambeni proizvod iz Istre	45	90	61
Zadovoljan s mogućnošću kupnje: da	71	82	75
ne	23	15	18
nema stav	6	3	7
Zadovoljan s kvalitetom ponude: da	68	86	74
ne	20	11	16
nema stav	12	3	10
Garancija podrijetla potrebna: da	89	96	92
ne	10	3	7
nema stav	1	1	1
Tip. proizvod kupio bi za: osobnu potrošnju	80	80	80
poklon	49	53	51
uspomenu	24	23	22

Da bi se usmjerilo njihova razmišljanja, u upitniku su navedeni neki od prehrambenih proizvoda iz Istre koji bi mogli nositi zaštitu podrijetla, te neka od zaštićenih vina iz istarskih vinogorja. Upitani o tome jesu li imali prilike kušati ove proizvode, ispitanici su dali odgovore prikazane u Tablici 4. Najčešći tipični prehrambeni proizvodi s kojima se turisti u Istri susreću su istarski pršut, ovčji sir, malvazija i prirodno maslinovo ulje. Gosti koji po prvi put borave u Hrvatskoj obično su kušali po jedan prehrambeni proizvod i po jedno vino, dok oni koji dolaze već pet i više puta poznaju najčešće po tri prehrambena proizvoda i po jedno vino.

Činjenica da je oko 75% ispitanika zadovoljno, kako s mogućnošću kupnje, tako i s kvalitetom ponude ovih proizvoda, pohvalno govori u prilog našim proizvođačima, trgovcima i ugostiteljima. Čak 92% ispitanika smatra kako bi tipičan prehrambeni proizvod trebao imati zaštitu podrijetla, a budući da bi oko 50% njih takav proizvod kupilo kao poklon prijateljima ili rodbini, odnosno, 22% kao uspomenu, kvalitetan prehrambeni proizvod u lijepo oblikovanoj ambalaži s garancijom podrijetla nedvojbeno čini važan element u turističkoj ponudi.

Tablica 4. Prehrambeni proizvodi iz Istre koje su strani turisti imali prilike kušati

PREHRAMBENI PROIZVOD	Turisti koji su prvi put u RH	Turisti koji su više od pet puta u RH	UKUPNO (u %)
istarski pršut	38	77	50
prirodno maslinovo ulje	33	59	42
ovčji sir	44	68	48
tartufi	4	17	8
vino malvazija	37	72	47
vino teran	22	45	28
vino borgonja	15	17	15
vino muškata ruža	12	28	17
vino muškata momjanski	4	11	6

Kakvi su stavovi subjekata u toj turističkoj ponudi, istraženo je upitnikom u kojem su od trgovaca i ugostitelja traženi odgovori na pitanja; nude li tipične prehrambene proizvode, koji su to proizvodi iz Istre, kako ocjenjuju zanimanje gostiju te smatraju li zaštitu podrijetla potrebnom.

87% ispitanika izjavilo je da nudi tipične prehrambene proizvode iz Istre, a oni koji ih nemaju u svojoj ponudi (3 hotelska restorana, 2 trgovine i 1 samostalni restoran) uglavnom kao razlog navode nedovoljno zanimanje gostiju zbog nepoznavanja proizvoda, odnosno, nestalnu i neizvjesnu ponudu proizvođača. I u ovom upitniku navedeno je devet ranije spomenutih vina i prehrambenih proizvoda čija je učestalost u ponudi ispitanika sljedeća:

malvazija	90%		
teran	77%	borgonja	36%
ovčji sir	69%	tartufi	20%
pršut	67%	muškata ruža	5%
prirodno maslinovo ulje	56%	muškata momjanski	5%

Ispitanicima je pružena mogućnost navođenja nekoga drugoga tipična proizvod iz svoje ponude, a koji nije predviđen upitnikom. Iz dobivenih smo odgovora zaključili da oko 30% ispitanika poistovjećuje tipičan prehrambeni proizvod s tipičnim jelom ili s bilo kojim prehrambenim proizvodom iz Hrvatske (navode se na primjer proizvodi "Francka", "Podravke" i sl.). Od proizvoda koje bi se moglo uvrstiti među

tipične, iz dobivenih odgovora izdvajaju se polutrajne tjestenine: “fuži”, “lazanje” i “ravioli”.

64% ispitanih ocjenjuje zanimanje gostiju srednjim, 28% velikim, a 8% malim i to uglavnom zbog visokih cijena ovih proizvoda u odnosu na druge slične proizvode. Po pitanju potrebe zaštite podrijetla tipičnih prehrambenih proizvoda, subjekti ponude složili su se s mišljenjem potrošača - 90% ispitanih potvrdno je odgovorilo na ovo pitanje.

ZAKLJUČCI

Zemlje zapadne Europe zaštićuju proizvođače i potrošače tipičnih prehrambenih proizvoda posebnim zakonskim propisima kojima se garantiraju svojstva i podrijetlo ovih proizvoda.

Hrvatsko zakonodavstvo, izuzevši zaštitu vina, ne prati ove tendencije, a dodatni je problem neusklađenost kriterija standardne kakvoće s međunarodnim propisima.

Među stranim turistima postoji značajno zanimanje za tipične prehrambene proizvode iz Hrvatske (80% ispitanika kupilo bi ga za osobnu potrošnju, 50% kao poklon, te 22% kao uspomenu). Ugostitelji i trgovci u 87% slučajeva nude tipične prehrambene proizvode, te uglavnom ocjenjuju ovo zanimanje srednjim, a kao razlog navode visoke cijene ovih proizvoda u odnosu na druge slične.

Najčešći tipični prehrambeni proizvodi s kojima se strani turisti u Istri susreću jesu istarski pršut, ovčji sir, malvazija i prirodno maslinovo ulje. Ugostitelji i trgovci pak najčešće nude vina malvaziju i teran, te ovčji sir, pršut i maslinovo ulje.

Iako su većinom zadovoljni kvalitetom ponude i mogućnošću kupnje ovih proizvoda, 92% stranih turista ipak smatra da tipični proizvodi trebaju imati posebnu garanciju podrijetla i kakvoće. Slično je mišljenje o potrebi zaštite podrijetla izrazilo i 90% trgovaca i ugostitelja.

LITERATURA

1. Zakon o vinu, *Narodne novine Republike Hrvatske*, 34 (1995.)
2. Pravilnik o vinu, *Narodne novine Republike Hrvatske*, 96 (1996.) i 7 (1997.)
3. Izvješće Turističke zajednice Županije istarske, rujan 1997.
4. Zakon o vinu, *Narodne novine Republike Hrvatske*, 5 (1976.) i 26 (1993.)
5. Pravilnik o rajonizaciji vinogradarskih područja, proizvodnji i prometu grožđa i proizvoda od grožđa i vina te označavanju i zaštiti geografskog porijekla, imena i oznake vina, *Narodne novine Republike Hrvatske*, 34 (1978.)
6. Rizzatti, E. Rizzatti, *Tutela igienico sanitaria degli alimenti e bevande, Legge n. 125/54*, Pirola, Milano (1995.)
7. Regolamento CEE n.2081/92, *Gazzetta Ufficiale della Repubblica Italiana*, 73 (1992.)
8. General criteria for certification bodies operating products certification, *European Standard EN 45011* (1988.)
9. Commission Regulation EC n. 1107/96, *Official Journal of the European Communities*, L 148 (1996.)
10. Commission Regulation EC n. 123/97, *Official Journal of the European Communities*, L 022 (1997.)

Summary

TYPICAL FOODSTUFFS IN TOURIST SUPPLY OF ISTRIA

The tourist supply of every country longs for peculiar quality and identifiability. The typical foodstuffs are one of the climate, cultural inheritance and traditions of a country.

In this paper, the authors first explain the definitions and procedures designed by international regulations concerning typical foodstuffs with controlled denomination of origin. The authors have investigated the interests and the opinions of tourists and subjects in trade and catering, about typical foodstuffs from Istria. By comparing the regulations, it was concluded that Croatian regulations do not follow the trends in West-European countries. The research results show that foreign tourists are very interested in typical istrian foodstuffs. However, their interest is lessened because those products are relatively expensive and have no guaranty of quality and origin.

Key words: tourist supply, Istria, typical foodstuffs, denomination of origin